

Redengevende omschrijving Markt/Pensmarkt 's-Hertogenbosch. SOM1013

Het historisch en archeologisch belang van de Markt kan als volgt worden samengevat. De markt vormt de oudste kern van de stad. Hier bevinden zich de oudste sporen van de stad uit het einde van de 12e eeuw, die dankzij een meters dik ophogingspakket, daterend uit de tweede helft van de 13e eeuw en de eerste helft van de 14e eeuw voor een groot deel ongeschonden bewaard is gebleven. Een dergelijke situatie, waarin de oudste kern van een stad in de ondergrond zo goed is geconserveerd, komt in Nederlandse steden zeer weinig voor. De markt van 's-Hertogenbosch is bovendien het enige voorbeeld in Nederland en één van de weinige voorbeelden in Europa, waarbij deze oudste kern bestaat uit een bewust gestichte stad. Daarom verdient de ondergrond van de Markt bescherming als gemeentelijk archeologisch monument.

Deze stelling kan met de volgende archeologische en historische gegevens worden onderbouwd. Uit de oudste historische gegevens blijkt dat de stad voor het eerst wordt vermeld in een reeks oorkonden vanaf 1196. De stad wordt dan expliciet genoemd als "nova civitas apud silvam" ("nieuwe stad in/bij het bos"). Vanaf 1213 komt de Latijnse vorm van de huidige naam voor: "Buschum ducis" ("bos van de hertog"). Deze en andere historische gegevens suggereren, dat het om een nieuwe, door de hertog van Brabant gestichte stad gaat.

Archeologische gegevens over de Markt zijn beschikbaar dankzij een klein archeologisch onderzoek, dat in 1977 is uitgevoerd ter gelegenheid van de vervanging van de riolering en het aanbrengen van een nieuwe sierbestrating. De resultaten van dit onderzoek zijn in 1983 gepubliceerd (H.L. Janssen, Markt, in: H.L. Janssen, ed., *Van Bos tot Stad. Opgravingen in 's-Hertogenbosch*, 's-Hertogenbosch 1983, 53-63). Uit dit onderzoek vallen in hoofdlijnen de volgende conclusies te trekken:

1. De natuurlijke ondergrond van de Markt bleek te bestaan uit een hoge dekzandrug aan de noordzijde, parallel aan de Marktstroom, een onderdeel van de Aa. Op deze hoge oever heeft zich in de IJzertijd en de Romeinse periode (ca 700 vóór Christus tot ca. 200 na Christus) een nederzetting bevonden. Deze nederzetting is rond 200 na Christus verlaten, waarna het terrein met bomen en bosjes overgroeid raakte. Dit bos is gerooid tegen het einde van de 12e eeuw, waarna een nieuwe nederzetting werd aangelegd met houten huizen en enige ambachtelijke activiteit. Deze onderzoeksresultaten bevestigen de suggestie uit de historische bronnen, dat er een nieuwe stad werd gesticht in het "bos van de hertog".
2. Uit het archeologisch onderzoek in 1977 kunnen we ook de latere geschiedenis van het Marktterrein reconstrueren. In de tweede helft van de 13e eeuw werd het terrein van de Markt, vooral aan de zuidzijde zo drassig dat de huizen werden afgebroken en dat er over het gehele terrein een pakket van ca 1,5 m schoon zand en stadsafval

werd opgebracht. In elk geval vanaf de tweede helft van de 14e eeuw

was het gehele marktterrein met veldkeien bestraat. Deze bestrating werd in de 15e eeuw na nieuwe ophogingen nog eenmaal vernieuwd, waarna de bestrating tot in de 20e eeuw ongeveer op het huidige niveau gehandhaafd bleef.

3. Uit het archeologisch onderzoek is ook gebleken, dat de huidige rooilijn van de Markt, bestaande uit merendeels grote, bakstenen huizen met een houtskeliet tegelijk met of kort na de ophoging van het terrein rond 1300 tot stand is gekomen.
4. Tijdens het archeologisch onderzoek zijn ook de fundamenten gedocumenteerd van enig straatmeubilair uit de 15e en 16e eeuw, waarvan het belangrijkste element de stadswaterput is, een enorme structuur van 3,60 m doorsnede, voorzien van een zeshoekig puthuis, waaruit tegen betaling door de stad schoon water werd geleverd. De waterput is afgebeeld op een schilderij van de Markt als Lakenmarkt, daterend uit het tweede kwart van de 16e eeuw. De put is hier voorzien van het Habsburgse wapen (de dubbele adelaar). Keizer Maximiliaan had de stad hiervoor speciale toestemming verleend. Deze stedelijke waterputten zijn algemeen in het Duitse Rijk in deze periode en kunnen nog steeds in vele Duitse steden worden aangetroffen. In Nederland zijn ze echter zeer zeldzaam. Op de fundamenten van de middeleeuwse put is in 1979 een eigentijdse versie van put en puthuis opgetrokken.